

EWA JURGA-WOSIK
INGA OLEKSIUK

WYBRANE ZAGADNIENIA ETYCZNE DZIENNIKARSTWA INTERPRETACYJNEGO NA TLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

INTERPRETATIVE JOURNALISM: SELECTED ETHICAL ISSUES AGAINST THE BACKGROUND OF EMPIRICAL RESEARCH

Abstract. Partiality and objectivity are key concepts in contemporary deontology of media workers. The subject of this paper is the problem of interpretive journalism, analyzed from an axiological perspective and considered against the background of empirical research. The thesis of the presented study is the position that the opinions of journalists may be biased, which depends on their subjective autonomy. The hypothesis put forward in the study concerns the relationship between bias and the value system represented by Polish journalists. The empirical research conducted in the printed press shows that the interpretation is included in most press materials: this applies to over 83% of journalistic materials in printed local press and 68% of journalistic materials in printed national press contain interpretations (*The Journalistic Role Performance Project*). The results of the described own research were compared with the data presented in the literature.

Keywords: interpretive journalism; ethics; bias; national media; local media.

WPROWADZENIE

Stronniczość i obiektywizm to kluczowe pojęcia współczesnej deontologii pracowników mediów. Zgodnie z art. 1 Prawa Prasowego (PP) prasa „urzeczywistnia prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej” (Dz.U. z 1984 r., Nr 5, poz. 24). W świetle Kodeksu Etyki Dziennikarskiej (KED) Katolickiego Stowarzyszenia

Dr EWA JURGA-WOSIK – Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa; e-mail: e.jurga-wosik@uksw.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9307-6009>.

Dr INGA OLEKSIUK – Wydział Nauk Społecznych, Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Okopowa 59, 01-043 Warszawa; e-mail: i.oleksiuk@vizja.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2682-8968>.

Dziennikarzy (KSD) informacje należy wyraźnie oddzielać od interpretacji i opinii. Opinie mogą być stroniczne¹, ale nie mogą zniekształcać faktów i być wynikiem zewnętrznych nacisków (KED KSD, 2022)². Takie same sformułowania zawarte są w Kodeksie Etyki Dziennikarskiej (KED) Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (SDP), który stał się inspiracją dla KED KSD³. Tam również wskazano, iż zadaniem dziennikarzy jest przekazywanie różnorodnych opinii, opartych na wielostronnych źródłach, przyjmując zasady Karty Etycznej Mediów i deklaracji Międzynarodowej Federacji Dziennikarzy (KED SDP, 2022). Nadto już w Karcie Etycznej Mediów przyjęto w 1995 r. zasadę „oddzielenia informacji od komentarza, co znaczy, że wypowiedź ma umożliwiać odbiorcy odróżnienie faktów od opinii i poglądów”.

Kryterium obiektywizmu w przeciwieństwie do subiektywizmu wiąże się z obowiązkiem dziennikarza prezentowania rzeczywistości niezależnie od swoich poglądów (Karta Etyczna Mediów, Kodeks Etyki Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, Kodeks Etyki Dziennikarskiej KSD, stan na dzień 23.03.2022). W niniejszym polu badawczym jest jednak subiektywizm, a nawiązanie do obiektywizmu winno tylko nakreślić odmienny biegun o dominancie informacji w materiale prasowym. Subiektywizm jest elementem dziennikarstwa interpretacyjnego.

Problematyka subiektywizmu jako nowego obszaru badań etycznych i medioznawczych coraz częściej pojawia się w pracach naukowych, głównie jako wynik międzynarodowych badań empirycznych, często o charakterze porównawczym. Stąd niniejsze opracowanie będzie nawiązywać do wyników badań z zakresu subiektywizmu dziennikarskiego, nie zapominając o istotnym wkładzie do polskiej nauki badań nad dziennikarzami: Ośrodka Badań Prasoznawczych UJ oraz medioznawców zajmującymi się prasą lokalną w Katowicach, Wrocławiu, Poznaniu czy Lublinie. Jakkolwiek, analizy dotyczą

¹ Zgodnie z art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r.: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii” (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm; w odniesieniu do działalności dziennikarzy por. Drożdż, 2018, s. 261-273).

² Całość artykułu pierwszego brzmi: „Informacje należy wyraźnie oddzielać od interpretacji i opinii. Informacje powinny być zrównoważone i dokładne, tak aby odbiorca mógł odróżniać fakty od przypuszczeń i plotek, oraz powinny być przedstawiane we właściwym kontekście i opierać się na wiarygodnych i możliwie wielostronnych źródłach. Opinie mogą być stroniczne, ale nie mogą zniekształcać faktów i być wynikiem zewnętrznych nacisków. Błędy i pomyłki wymagają jak najszybszego sprostowania, nawet jeśli nie były zawinione przez autora lub redakcję i bez względu na to, czy ktokolwiek wystąpi o sprostowanie”. Kodeks opracowano na podstawie Kodeksu Etyki Dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w dniu 24 stycznia 2004 r., <https://www.katolickie.media.pl/informacje-ksd/dokumenty-ksd/53-kodeks-etyki-dziennikarskiej-ksd> [dostęp: 23.03.2022].

³ W dziale I, zatytułowanym „Informacje i opinie” zawarte są identyczne zapisy, jakie przytaczają autorki publikacji w przyp. 1, <https://sdp.pl/o-sdp/dokumenty/kodeks-etyki-sdp/> [dostęp: 31.03.2022].

ugruntowanych mediów na rynkach krajowych i lokalnych. O tym, że dziennikarstwo interpretacyjne przeżywa swój renesans w badaniach empirycznych nad aktualnymi wydarzeniami świadczą konstatacje Susan Salgado i Jespera Strömbäcka (Salgado, Strömbäck, 2011). Międzynarodowe badania pokazały również, że lokalni dziennikarze z różnych państw, w tym Kanady, Brazylii i Holandii uznają interpretację za jedną z ich najważniejszych ról, nawet ważniejszą od rozpowszechniania informacji (Hess, Waller, 2017). Co więcej, dostrzeżono odmianę gatunkową łączącą w sobie cechy informacji i publicystyki (Wojtak, 2004; Pisarek, 1993), wskazując na komentarz autonomiczny i nieautonomiczny (Wojtak, 2004). Aspektem dziennikarstwa interpretacyjnego w kontekście badań empirycznych dotyczących modeli i ról pełnionych przez dziennikarzy w polskich mediach zajęły się współcześnie zespoły badawcze, głównie z Poznania i Wrocławia w ramach projektów międzynarodowych (m.in. *Journalistic Role Performance Around the Globe*: od 2013 r., *Journalism in change – professional journalistic cultures in Russia, Poland, and Sweden*: w latach 2011-2014, *Media Accountability and Transparency in Europe – MediaAcT*: w latach 2010-2013 oraz *Global Journalist in the 21st Century* w latach: 2009-2014 czy *The Global Journalist: news people around the world*: David H. Weaver & Wei Wu w 1998 r.). W istocie pojęcie dziennikarstwa interpretacyjnego odnosi się do artykułów, w których informacja użyta jest do zobrazowania tematu przedstawionego przez dziennikarza. Dziennikarz jest komentatorem analizującym fakty (Patterson, 2000).

Mając powyższe na uwadze, przedmiot niniejszej pracy stanowi problem stronniczości dziennikarzy, analizowany z perspektywy aksjologicznej. Tezą jest stanowisko, iż opinie dziennikarzy mogą być stronnicze, ale nie mogą zniekształcać faktów oraz muszą być oddzielone od informacji. Przy czym stronniczość oznacza, że dziennikarz prezentuje pewien system wartości. Hipoteza postawiona w badaniu dotyczy związku stronniczości z systemem wartości, jaki reprezentują dziennikarze. Interpretacja zawarta jest w większości materiałów prasowych, co zależy od subiektywnej autonomii intelektualnej polskich dziennikarzy. Postawiono zatem pytanie badawcze, czy etycznie działający dziennikarz ma prawo do bycia stronniczym. W realizacji celu autorki posługują się podejściem normatywnym, krytyczną analizą literatury przedmiotu oraz metodą badań empirycznych – ilościową analizą zawartości mediów. Celem badań empirycznych było zidentyfikowanie materiałów zawierających interpretacje oraz ustalenie skali tego zjawiska. Wyniki z opisanych badań własnych porównano z danymi prezentowanymi w czasopiśmie „Journalism

in Change: Journalistic Culture in Poland, Russia and Sweden”, projektach: „Zmiany w dziennikarstwie” (Barczyszyn, 2016), Journalistic Role Performance Around the Globe (Stępińska, Jurga-Wosik, Secler, Narożna, Adamczewska, 2017; Stępińska, Szabó, Márquez-Ramírez, Pasti, Panagiotou, 2021) oraz analizie Lucyny Szot (Szot, 2020).

1. STRONNICZOŚĆ I DZIENNIKARSTWO INTERPRETACYJNE

Zgodnie z ideą ujętą we wstępie, opinie choć mogą być stronnicze, to nie mogą zniekształcać faktów. Dziennikarze mają prawo do interpretacji rzeczywistości w opisie zgodnie ze swoim systemem wartości, co stanowi o stronniczości. Istotą stronniczości jest umiejętność interpretacji rzeczywistości. W literaturze przedmiotu wyrażono pogląd, że stronniczość przekazu jest wpisana w materiał prasowy (poza informacjami agencyjnymi). Zdaniem Waltera Lipmanna: „każda relacja o danym wydarzeniu nie jest dokładnym odbiciem rzeczywistości. Każde postrzeganie zjawiska przez obserwatora jest już jednocześnie jego interpretacją” (za: Abramczyk, 2006, s. 13). W tym kontekście jawi się model bezstronnego nadawcy versus model pluralizmu i stronniczości. Otóż, stronniczość, która w opinii zwolenników rozwiązań idealnych (a zatem nieosiągalnych) jest wadą współczesnych mediów i problemem, w istocie może być uznana za ich atut. Jeżeli różnorodność i bogactwo rynku medialnego są zachowane, to można przyjąć, że za sprawą konkurencji, selekcji oraz dostosowywania się do potrzeb odbiorcy mechanizmy wolnego rynku zapewnią właściwe funkcjonowanie systemu medialnego, choć nie w każdych warunkach społeczno-gospodarczych jest to możliwe (Oleksiuk, 2009, *passim*; Jaska, Werenowska, 2018, s. 115). Dlatego, jak słusznie podkreśla M. Drożdż: „Tam gdzie jest człowiek, który myśli, działa i komunikuje się, nie może zabraknąć refleksji nad aksjologicznym wymiarem tego działania. Etyka należy obok mechanizmów wolnego rynku do najważniejszych faktorów samoregulujących i integrujących media” (Drożdż, 2020, s. 165). Z tak określonej perspektywy można postawić pytanie, czym jest dziennikarstwo interpretacyjne?

Zagadnieniem subiektywizmu dziennikarskiego zajmowali się m.in. S. Salgado i J. Strömbäck, którzy stworzyli definicję dziennikarstwa interpretacyjnego sformułowaną w opozycji do dziennikarstwa typu informacyjnego. Z założenia dziennikarstwo interpretacyjne jest oparte na dziennikarskich wyjaśnieniach, ocenach lub spekulacjach wykraczających poza sprawdzalne fakty (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 154). Wcześniej już Kevin Barnhurst i Diana Mutz dostrze-

gli, że dziennikarstwo interpretacyjne pozwala wyjaśnić i ocenić, o czym jest dana informacja, nadając jej kontekst poprzez łączenie zdarzeń i wypowiedzi (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 154). Co więcej, dla Thomasa E. Pattersona interpretacja staje się ważniejsza niż fakty, gdyż sam nadawca ma wpływ na odbiór przekazu i koncentruje się na pytaniu „dlaczego?” (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 145-146). Współcześnie dziennikarstwo interpretacyjne nabrało w piśmienictwie naukowym głębszego znaczenia, a wynika to z trzech powodów. Pierwszy – to prezentowany przez Salgado pogląd, że dobór i prezentacja faktów nie mogą być wolne od wartościowania. Drugi łączy się z rozwojem modelu dziennikarstwa typu „watchdog”, w którym dziennikarz sprawdza, śledzi i kontroluje działania zwykłych obywateli oraz elit politycznych, administracyjnych, ekonomicznych i kulturalnych. Ostatnim elementem zainteresowania jest to, że prezentacja zjawisk społecznych wymaga wyjaśnienia, a dziennikarstwo interpretacyjne tego kontekstu dostarcza (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 154).

Interesująca jest również analiza badawcza Rafała Leśniczaka, który funkcję interpretacyjną mediów rozumie w paradygmacie konstruktywistycznym w ujęciu Michaela Fleischera (Leśniczak, 2021). W ramach przyjętego założenia Fleischer definiuje komunikację jako

proces i leżący u jego podstaw mechanizm, gwarantujący wynikające z mechanizmu kognitywnej konstrukcji: przystosowanie (dopasowanie), negocjowanie, wytyczanie, rewidowanie, konfrontację socjalnie uwarunkowanych i kulturowo intersubiektywnie wytworzonych oraz funkcjonujących konstruktywnych komunikatów i obrazów świata, w celu wyprodukowania i zachowania systemu kultury, w celu ich zastosowania w obrębie dyskursów oraz w celu wyprodukowania, sterowania i zmiany danych dyskursów. Proces ten przebiega w ramach istniejących i obowiązujących scenariuszy uzasadnionych lub tworzonych ad hoc scenariuszy legitymizacyjnych (Fleischer, 2005, s. 10).

Można zatem zasadnie twierdzić, że dziennikarze interpretując opisywaną rzeczywistość „dostarczają powodu sensowności komunikowania na dany temat oraz przyczyny, dla której określony temat staje się przedmiotem mediatyzowanych form komunikacji” (Leśniczak, 2021, s. 160). Problematyka podnoszona przez Leśniczaka odnosi się do etyki dziennikarstwa wyznaniowego. Jednakże zważywszy, że w ramach dziennikarstwa wyznaniowego wydawana jest prasa parafialna (Guzek, 2016, s. 163; Michalczyk, 2008, s. 201-202; Pokorna-Ignatowicz, 2002, s. 201-202), która *de facto* ma odzwierciedlenie w typologii mediów lokalnych i sublokalnych (Brzoza, 2008, s. 106-109; Gierula, 2005, s. 36), a zatem można kwestię mediatyzowanych form komunikacyjnych również odnieść do systemu mediów lokalnych.

Zdaniem Fleischera „sensownie komunikować można tylko o tym, co w danym systemie kultury jest uznane za sensowne; a zatem nie wszystko, o czym można mówić, jest przez daną subkulturę, kulturę itp. dopuszczane jako warte mówienia, nie wszystko jest dopuszczalne, istotne, relewantne, na temat, na miejscu itp.” (Fleischer, 2005, s. 10-11). W literaturze podkreśla się znaczenie badań empirycznych w poznaniu dziennikarstwa interpretacyjnego i jego funkcji (Leśniczak, 2021, s. 160). W tym kontekście podaje się studia z teorii komunikowania poświęcone m.in. schematom komunikacyjnym (*scripts, frames*), koncepcjom komunikacji (np. koncepcji spirali milczenia autorstwa Elisabeth Noelle-Neumann), koncepcjom mechanizmu wzmacniającego Josepha Klappera, teorii agenda-setting Maxwella McCombsa i Donalda Shawa oraz analizy mediów w ujęciu systemowym, także znajomości uwarunkowań prawno-politycznych czy linii redakcyjnej (Leśniczak, 2021, s.161; Wicks, 1996, s. 563-569; Kristanova, 2021, s. 405-411).

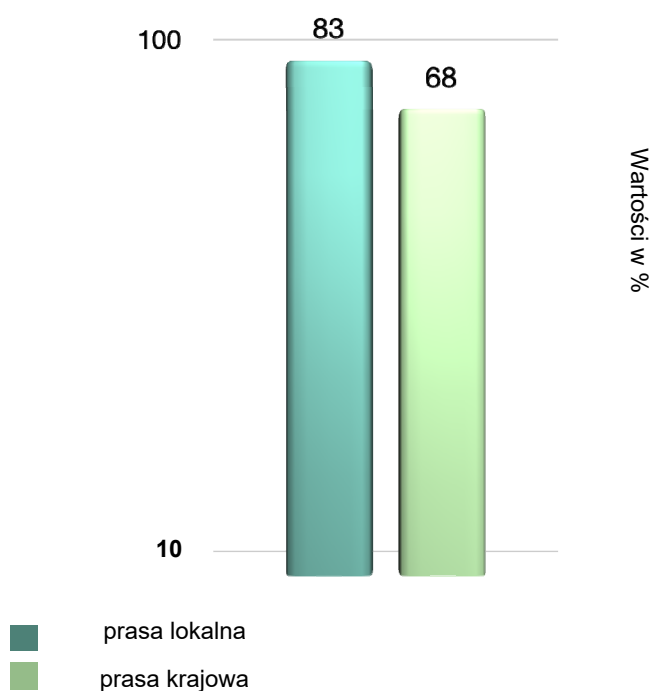
2. BADANIA EMPIRYCZNE NAD DZIENNIKARSTWEM INTERPRETACYJNYM

Podstawowym obszarem badań empirycznych był materiał prasowy zawarty w prasie lokalnej i ogólnopolskiej. Badania własne dotyczyły prasy lokalnej z uwagi na jej funkcje społeczne i polityczne (Michalczyk, 2008, s. 132; Kowalczyk, 2011, s. 15-28). Analizą objęto prasę drukowaną z regionu Wielkopolskiego ze względu na bogate tradycje czasopiśmiennicze (Jurga-Wosik, 2012). W tym zakresie poddano analizie 9 kwartałów, a w nim 25 egzemplarzy czasopism lokalnych, co przekłada się na 897 publikacji o charakterze informacyjnych, opublikowanych w latach 2010-2018. Wyniki z badań własnych porównano z wynikami projektu Journalistic Role Performance Around the Globe (projekt JRP⁴: Stępińska, Jurga-Wosik, Secler, Narożna, Adamczewska, 2017). W projekcie JRP uwzględniono materiał badawczy z czterech dzienników ogólnopolskich, pochodzących z lat 2012-2013, w ramach którego poddano analizie łącznie 1130 artykułów poświęconych tematyce krajowej, zamieszczonych w głównej części wydania.

W prezentowanych badaniach zastosowano metodę analizy treści, której celem było rozpoznanie skali zjawiska dziennikarstwa interpretacyjnego. Przyjęte kryterium selekcji odnosi się wprost do pojęcia interpretacji, przy czym na

⁴ The Journalistic Role Performance Project (JRP), <https://www.journalisticperformance.org/> [dostęp: 25.05.2022].

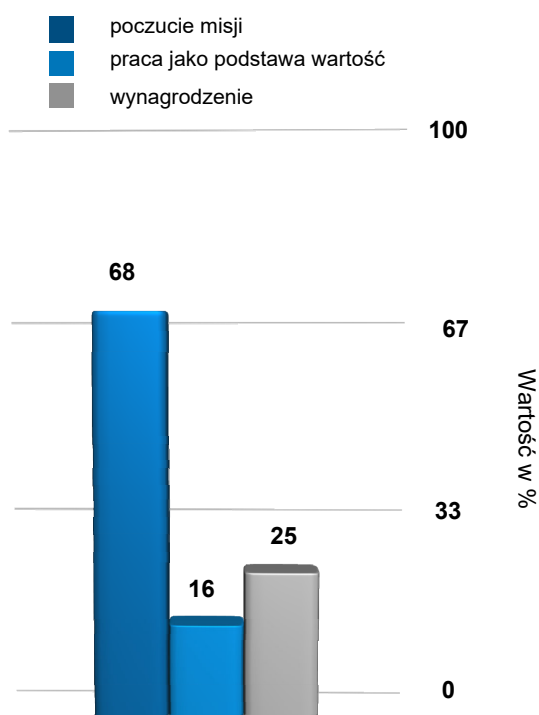
potrzeby badań przyjęto, że interpretacja zawiera wyjaśnienie, może ale nie musi zawierać oceny, czyli jest pojęciem szerszym niż ocena. Dokonując selekcji starano się ustalić: czy autor badanego materiału prasowego wyjaśnia opisywane zjawisko lub zdarzenie, odpowiada na pytanie dlaczego? dostarcza uzasadnień, sugeruje możliwe konsekwencje określonych działań? Wyniki analiz podano w procentach, które odpowiadają liczbie materiałów prasowych zawierających wypowiedzi uznane za interpretacje. Z przeprowadzonych badań wynika (zob. wykres 1), że 83% badanych materiałów prasy lokalnej i 68% materiałów prasy ogólnopolskiej zawiera dziennikarskie interpretacje (JRP).



Wykres 1. Dziennikarstwo interpretacyjne – analiza treści
Źródło: badanie własne – prasa lokalna i JRP – prasa ogólnopolska.

Z uwagi na zaobserwowaną skalę interpretacji w działalności polskich dziennikarzy, uznano za społecznie istotne zbadanie uwarunkowań aksjologicznych zidentyfikowanego zjawiska. Wśród szeregu realizowanych w tym zakresie badań na przybliżenie zasługują wyniki projektu „Zmiana w dziennikarstwie”

(Barczyszyn, 2016), które korespondują ze społecznym, ponadindywidualnym wymiarem pracy dziennikarskiej (Konstytucja RP, art. 54; Prawo prasowe, art. 1). W badaniach empirycznych realizowanych metodą sondażową brało udział 500 respondentów. Znamienne są ich wypowiedzi na temat motywów wykonywania zawodu: ponad dwie trzecie badanych dziennikarzy (68,2%) traktuje swój zawód jako misję, przy czym dla 16% z nich praca znaczy więcej niż rodzina i czas wolny (zob. wykres 2). Natomiast dla jednej czwartej (25%) głównym motywem pracy w zawodzie jest wynagrodzenie. Zauważalna jest przewaga motywów o charakterze niematerialnym. Liczba wskazań na poczucie misji jest 2,5 razy większa niż na uzasadnienie materialne.

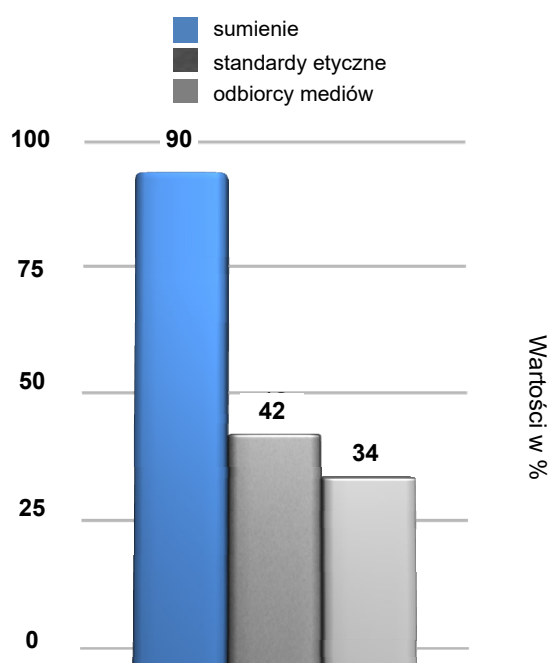


Wykres 2. Analiza podmiotowa – deklarowane preferencje aksjologiczne dziennikarzy

Źródło: Barczyszyn, 2016, s. 34.

Wyniki badań uzasadniają prowadzenie projektów badawczych poświęconych aksjologii mediów. Skoro znacząca większość badanych przedstawicieli zawodu wskazuje na misyjny charakter swojej działalności, warto postawić pytanie, co jest

punktem odniesienia dla systemu wartości, który wyznacza indywidualne i zbiorowe cele pracy dziennikarzy? Z poczuciem misji związane jest poczucie odpowiedzialności. Co decyduje o aksjologii, którą kierują się polscy dziennikarze? Na to pytanie starała się odpowiedzieć m.in. L. Szot⁵. Badania miały szerszy kontekst, niemniej biorąc pod uwagę zagadnienia aksjologiczne rozważane w niniejszej pracy, ważne są odpowiedzi respondentów na następujące pytanie: względem kogo lub czego czują się oni odpowiedzialni? (zob. wykres 3).



Wykres 3. Analiza podmiotowa –
deklarowane preferencje aksjologiczne dziennikarzy: systemy odniesień

Źródło: Szot, 2020, s. 164.

⁵ L. Szot przeprowadziła empiryczne badania ilościowe metodą sondażu diagnostycznego. Anonimowy kwestionariusz wypełniło 106 dziennikarzy mediów regionalnych. Na potrzeby pracy przywołano wyniki, w jakim zakresie dotyczyły one wspólnego dla dziennikarzy systemu wartości (Szot, 2020, s. 155-177).

Z przeprowadzonych badań L. Szot wynika, iż dla zdecydowanej większości respondentów najważniejsze jest ich własne sumienie 88,7%⁶. Na uwagę zasługuje wysoki poziom deklarowanej subiektywnie rozumianej autonomii oraz fakt, że podana liczba deklaracji była ponad dwukrotnie wyższa niż wskazania na odpowiedzialność względem odbiorców mediów (jako całości). W przypadku dziennikarstwa informacyjnego i zaangażowanego niezależność intelektualna jest cechą społecznie pożądaną⁷. Informacja o faktach nie powinna być zależna od potrzeb czy gustów odbiorcy. Niemniej w przypadku dziennikarstwa interpretacyjnego zasadne zdaje się postawienie pytania, czy stosunkowo niskie poczucie odpowiedzialności wobec odbiorcy ma przełożenie na sposób, w którym dziennikarz interpretuje rzeczywistość? Badania prowadzone przez L. Szot inspirują do dalszych pogłębionych studiów w tym zakresie.

3. GRANICE STRONNICZOŚCI ORAZ AKTUALNE WYZWANIA

Dziennikarstwo interpretacyjne niezależnie od szeregu przywołanych wcześniej walorów ma też swoje ograniczenia: ciążyć może ku spekulacji lub manipulacji. Kształtowało się ono pod wpływem różnych idei i uwarunkowań (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 146). Patterson o dziennikarstwie interpretacyjnym mówił jako o komunikowaniu „napędzanym przez temat”, gdzie fakty są wykorzystywane głównie do przedstawienia tematyki wybranej przez dziennikarza. Natomiast Rodney Benson i Daniel C. Hallin dokonali typologii dziennikarstwa interpretacyjnego, w ramach którego wyraźnie oddzielają interpretację od opinii, a ta z kolei ma subiektywny charakter (Stępińska i in., 2016). Jeśli interpretacja wykracza poza fakty, to możliwa jest spekulacja o sprawach społecznie istotnych. Dotyczy to tak ważnych aspektów przekazu medialnego, jak motywy i rezultaty ludzkich działań oraz nadawanie im znaczenia lub wartości. W przeciwieństwie do dwóch poprzednich koncepcji opartych na

⁶ W kontekście etyki niezależnej Tadeusza Kotarbińskiego sumienie wynika z natury człowieka („produkt gatunkowej natury człowieka”) i znajduje swój wyraz w postawach jednostkowych (Šimo, 2019, s. 81). W odniesieniu do mediów warto przytoczyć stanowisko Michała Drożdża, który podkreśla, iż: „Etyka mediów [...] jako sprawa ludzkiego sumienia, ukazuje się więc jako płaszczyzna komplementarna wobec prawa medialnego”. Ponadto: „Sumienie jest najbliższą i bezpośrednią normą moralności. Sumienie ma zatem normatywny charakter dla każdego z nas indywidualnie” (Drożdż, 2020, s.166).

⁷ Zob. Jan Paweł II: „Być człowiekiem sumienia, to znaczy przede wszystkim w każdej sytuacji swojego sumienia słuchać i jego głos w sobie nie zagłuszać, choć jest on nieraz trudny i wymagający; to znaczy angażować się w dobro i pomnażać je w sobie i wokół siebie, a także nie godzić się nigdy na zło” (Osservatore Romano, 1995, nr 7).

kryterium treści, Monika Djerf-Pierre i Lennart Weibull zwracają uwagę, że dziennikarz jest „formą samą w sobie” – ekspertem, komentatorem, w pełni uprawnionym do interpretowania rzeczywistości. Dziennikarz przyjmuje rolę rzecznika obywateli, ponieważ wspiera przypuszczalne interesy i potrzeby odbiorców. Jest to zgodne z katolicką nauką społeczną, która w zakresie badań nad dziennikarstwem zajmuje się moralną oceną zjawisk społecznych (Leszko, 2019, s. 247).

W 1996 roku Catherine A. Steele i K. Barnhurst przeprowadzili badania, które wykazały rosnącą rolę profesjonalnych nadawców, a zatem dziennikarzy. Jako jedni z pierwszych dostrzegli, że wraz z rozwojem dziennikarstwa interpretacyjnego zwiększył się prestiż, wpływ i autorytet dziennikarzy (Salgado, Strömbäck, 2011, s. 147). Mając na uwadze główny wątek rozważań, należy wskazać, że znaczenie dziennikarza jako pośrednika w przekazywaniu wartości traci jednak – aktualnie – na znaczeniu. W jego miejsce pojawiają się lokalni aktywiści (Oleksiuk, Kostrzębski, 2018, s. 101) lub influencerzy oraz politycy – celebryci, którzy korzystają z mediów społecznościowych, a w coraz to mniejszym stopniu współdziałają z dziennikarzami. Jak zauważa to m.in. Kreft, w relacjach aktorów politycznych z wyborcami „dziennikarz jest przydatnym, ale już nie niezbędnym świadkiem i komentatorem wydarzeń. Taką zmianę można interpretować jako rozwój przez pozbywanie się instrumentów wpływu, erozję społecznej roli dziennikarstwa” (Kreft, 2016, s. 318). Na uwagę zasługuje zjawisko atrofii granic w mediach, powstawanie „uniwersum synkretyzmu” form i funkcji. Zanikanie granic następuje między nowymi i starymi mediami oraz organizacjami medialnymi (Kreft, 2016, s. 13). Atrofia granic obejmuje m.in. profesjonalne dziennikarstwo i amatorską aktywność oraz informacje i komentarz. Ten ostatni problem może się jawić w kontekście genealogicznym – o czym świadczą liczne badania (Stępińska, Jurga-Wosik, Secler, Narożna, Adamczewska, 2017, s. 131-144; Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Snopek, Furman, 2014, s. 9-148; Wojtak, 2004, s. 13-314; Wolny-Zmorzyński, Urbaniak, Morawiecki, 2017, s. 9-174). Kluczowym zagadnieniem jest uwzględnienie zagadnień etycznych procesu odchodzenia od obiektywizmu w kierunku subiektywizmu w ramach warsztatu dziennikarza.

WNIOSKI

Dziennikarstwo interpretacyjne jest obszarem granicznym w zakresie etyki wzbudzającym trudności badawcze. Przeprowadzone studia uzasadniają twierdzenie, że dziennikarz świadomy misyjnego charakteru swojego zawodu

i wiążącej się z nią odpowiedzialności może kierować się swoim systemem wartości, o ile działa w zgodzie z deontologią zawodową i zasadami demokratycznego państwa prawa. Jest to zagadnienie o ważnych implikacjach społeczno-politycznych, które w związku z wybuchem wojny w Ukrainie zasługuje na dalsze, pogłębione badania i analizy.

Światopogląd dziennikarza może zatem znajdować odzwierciedlenie w interpretacji opisywanej rzeczywistości. Stronniczość dziennikarzy zależy od ich subiektywnej autonomii. Teza ta znajduje potwierdzenie w praktyce w świetle przeprowadzonych badań: ponad 83% materiałów dziennikarskich w drukowanej prasie lokalnej i 68% w prasie ogólnopolskiej zawiera interpretacje. Jednocześnie kodeksy etyczne uznają prawo dziennikarza do bycia stronniczym. Problem etyczny pojawia się wówczas, gdy dziennikarz ukrywa swoje intencje przed odbiorcą lub przedstawia spekulacje jako opinie oparte na faktach. W tym kontekście warto podkreślić, że dla zdecydowanej większości badanych pracowników mediów (88,7%) najważniejsze jest ich własne sumienie (Szot, 2020). Należy zatem pamiętać, że chociaż zasady deontologii, w tym normy etyki dziennikarskiej konkretyzują się w sumieniu jednostki, to ich znaczenie ma wymiar ogólnospołeczny.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne i dokumenty

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r., poz. 1914.
- Karta Etyczna Mediów, http://www.dziennikarzerp.pl/wp-content/uploads/2010/06/karta_dziennikarzy.pdf [dostęp: 23.03.2022].
- Kodeks Etyki Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, <https://sdp.pl/kodeks-etyki-sdp/> [dostęp: 20.03.2021].
- Kodeks Etyki Dziennikarskiej KSD, <http://www.katolickie.media.pl/informacje-ksd/do-kumenty-ksd/53-kodeks-etyki-dziennikarskiej-ksd> [dostęp: 23.03.2022].
- Abramczyk G. (red.) (2006), *Przegląd technik manipulacji mediów*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.
- Barczyszyn P. (2016), *Standardy dziennikarskie i ich ocena przez dziennikarzy*, [w:] B. Dobek-Ostrowska, P. Barczyszyn (red.), *Zmiana w dziennikarstwie w Polsce, Rosji i Szwecji*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 33-54.
- Brzoza K. (2008), *Krajobraz prasy lokalnej Ziemi Rybnicko-Wodzisławskiej*, *Rocznik Prasoznawczy*, nr 2, s. 95-115.
- Drożdż M. (2020), *Klauzula sumienia jako gwarancja wolności dziennikarskiej*, [w:] A. Hess, W. Świerczyńska-Głównia (red.), *Nie bądźmy obojętni: człowiek, społeczeństwo, polityka: prace ofiarowane prof. dr hab. Teresie Sasińskiej-Klas*, Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 163-184, <https://media.uj.edu.pl/ksiegi-jubileuszowe> [dostęp: 30.05.2020].

- Drożdż M. (2018), *Klauzula sumienia w działaniach dziennikarskich*, [w:] M. Drożdż, K. Drag (red.), *Etyka mediów – utopia czy powinność* (Etyka Mediów 14), Tarnów: Wydawnictwo Biblos, s. 261-273.
- Fleischer M. (2005), *Media w perspektywie konstrukttywizmu*, *Kultura i Komunikacja*, nr 1-2, s. 10-11.
- Gierula M. (2005), *Polska prasa lokalna 1989-2000: typologia i społeczne funkcjonowanie*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Guzek D. (2016), *Media katolickie w polskim systemie medialnym*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Hess K., Waller L. (2017), *Local Journalism in Digital World*, London–New York: Macmillan Education Palgrave.
- Jan Paweł II (1995), 22 maja 1995. *Homilia w czasie Mszy Świętej odprawionej na wzgórzu Kaplicówka*, *Osservatore Romano*, nr 7, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/skoczowh_22051995.html [dostęp: 30.05.2022].
- Jaska E., Werenowska A. (2018), *The Availability and Use of Media Information Sources in Rural Areas*, [w:] A. Auzina (red.), *Rural Development and Entrepreneurship Production and Co-operation in Agriculture, Jelgava (Latvia)*, *Latvia University of Life Sciences and Technologies*, Jelgava, s. 115-122.
- Jurga-Wosik E. (2012), *Dwie dekady przeobrażeń mediów lokalnych południowo-zachodniej Wielkopolski*, *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, nr 1, s. 295-319.
- Kreft J. (2016), *Schylek tradycyjnego dziennikarstwa prasowego a nowa logika mediów*, *Zeszyty Prasoznawcze*, 59, nr 2, s. 314-325, doi: 10.4467/22996362PZ.16021.5425.
- Kristanova E. (2021), *Contemporary Polish Community Media and Democracy. An Example of Catholic Periodicals*, *Perspektywy Kultury*, nr 4 (35), s. 405-414, doi: 10.35765/pk.2021.3504.23.
- Kowalczyk R. (2011), *Rynek współczesnych mediów lokalnych (Studium medioznawczo-politologiczne)*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPID UAM.
- Leśniczak R. (2021). *Realizacja funkcji informacyjnej i interpretacyjnej przez katolickie media archidiecezji łódzkiej. Wybrane refleksje medioznawcze*, [w:] A. Gralczyk (red.), *Media lokalne. Doświadczenie i przyszłość*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s.157-176.
- Leszko P. (2019), *Prawda informacji dziennikarskiej w społecznym nauczaniu Kościoła i kodeksach etycznych środków komunikowania*, *Symposium*, nr 1(36), s. 247-262.
- Makuch A. (2020), *Projekt „Opowiadamy Polskę” jako narzędzie strategii narracyjnej wizerunku Polski w środowisku lokalnym, krajowym i międzynarodowym*, [w:] P.B. Zientarski, A. Gołębiewska (red.), *Prasa lokalna i samorządowa. Propozycje zmian legislacyjnych*, Warszawa: Szkoła Główna Służby Pożarniczej, s. 207-220.
- Michalczyk S. (2008), *Media lokalne a władza i opinia publiczna*, [w:] E. Ganowicz, L. Rubisz (red.), *Polityka lokalna. Właściwości, determinanty, podmioty*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Oleksiuk I., Kostrzębski K. (2018), *Rola nowych ruchów miejskich w tworzeniu prawa miejscowego*, [w:] P.B. Zientarski i in. (red.), *Obywatelska inicjatywa uchwalodawcza w procesie stanowienia aktów prawa miejscowego*, Warszawa: Senat Rzeczypospolitej Polskiej, s. 101-123.
- Patterson T. (2000), *The United States: News in a Free-Market Society*, [w:] R. Gunther, A. Mughan (red.), *Democracy and the Media: a Comparative Perspective*, New York: Cambridge University Press, s. 241-265.
- Pokorna-Ignatowicz K. (2002), *Kościół w świecie mediów. Historia – dokumenty – dylematy*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Salgado S., Strömbäck J. (2011), *Interpretive journalism: A review of concepts, operationalizations and key findings*, Journalism, nr 13 (2), s. 144-161, <https://doi.org/10.1177/1464884911427797> [dostęp: 12.01. 2020].
- Šimo H. (2019), *O etyce niezależnej Tadeusza Kotarbińskiego*, Analiza i Egzystencja, nr 46, s. 81, doi: 10.18276/aie.2019.46-05 [dostęp: 25.05.2022].
- Stępińska A., Szabó G., Márquez-Ramírez M., Pasti S., Panagiotou N. (2021), *Journalistic Role Performance: A Societal-Level Approach*, [w:] C. Mellado (red.), *Beyond Journalistic Norms: Role Performance and News in Comparative Perspective*, London: Routledge, s. 205-224.
- Stępińska A., Jurga-Wosik E., Adamczewska K., Secler B., Narożna D. (2016), *Journalistic role performance in Poland*, Środkowoeuropejskie Studia Polityczne, nr 2, s. 37-52.
- Stępińska A., Jurga-Wosik E., Secler B., Narożna D., Adamczewska K. (2017), *Między informacją a komentarzem: polski model dziennikarstwa w świetle badań empirycznych*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media: gatunki w mediach*, t. 1: *Zagadnienia teoretyczne. Gatunki w mediach drukowanych*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 131-144.
- Szot L. (2020), *Między wolnością a upolitycznieniem mediów publicznych*, Przegląd Politologiczny, nr 2, s. 157-177, doi: 10.14746/pp.2020.25.2.11.
- Wacławczyk W. (2019), *Dążenie do prawdy a język informacji prasowej*, Studia Medioznawcze, nr 1, s. 429-439, doi: 10.33077/uw.24511617.ms.2020.1.149.
- Wicks R.H. (1996), *Standpoint: Joseph Klapper and the effects of mass communication: A retrospective*, Journal of Broadcasting & Electronic Media, nr 40 (4), s. 563-569.
- Wojtak M. (2004), *Gatunki prasowe*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Snopek J., Furman W. (2014), *Prasowe gatunki dziennikarskie*, Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Wolny-Zmorzyński K., Urbaniak P., Morawiecki J. (2017), *Gatunki dziennikarskie w Europie. Wstęp do genologii porównawczej*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

WYBRANE ZAGADNIENIA ETYCZNE
DZIENNIKARSTWA INTERPRETACYJNEGO
NA TLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Streszczenie

Stronniczość i obiektywizm – to kluczowe pojęcia współczesnej deontologii pracowników mediów. Przedmiotem niniejszego artykułu są wybrane zagadnienia aksjologiczne dziennikarstwa interpretacyjnego rozważane na tle badań empirycznych. Tezą prezentowanego opracowania jest stanowisko, iż opinie dziennikarzy mogą być stronnicze, co zależy od ich subiektywnej autonomii. Hipoteza postawiona w badaniu dotyczy związku stronniczości z systemem wartości, jaki reprezentują polscy dziennikarze. Postawiono zatem pytanie badawcze, czy etycznie działający dziennikarz ma prawo do bycia stronniczym? Z przeprowadzonych badań empirycznych w prasie drukowanej wynika, że interpretacja zawarta jest w większości materiałów prasowych: dotyczy to ponad 83% materiałów dziennikarskich w prasie lokalnej i 68% w prasie ogólnopolskiej (JRP). Wyniki z opisanych badań własnych porównano z danymi prezentowanymi w piśmiennictwie.

Słowa kluczowe: dziennikarstwo interpretacyjne; etyka; stronniczość; media krajowe; media lokalne.